

УДК 378:004.9:355.085.5
ORSID: 0000-0003-4597-3618

*СЕРГІЙ МАРЧЕНКОВ, завідувач кафедри Житомирського
військового інституту імені С. П. Корольова, здобувач
кафедри педагогіки Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

НАУКОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

*SERGEY MARCHENKOV, head of the department military
institute S.P. Korolev's post-graduate student of the chair of
pedagogy Zhytomyr Ivan Franko State University*

НАУКОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

У статті репрезентується проблема наукових аспектів формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів. Дано аналіз концептуальних положень аналітичних компетенцій, урахувавши методологічні підходи та принципи організації інформаційно-аналітичної діяльності в науковій літературі. Визначено провідні аспекти формування інформаційно-аналітичної компетентності в майбутніх офіцерів.

Ключові слова: компетентність, інформаційно-аналітична компетентність, інформаційно-аналітичні вміння, інформаційно-аналітична діяльність, професійна підготовка, майбутній офіцер.

Мета: теоретично обґрунтувати та проаналізувати процес формування інформаційно-аналітичної компетентності в майбутніх офіцерів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах модернізації система освіти перебуває у стані постійних змін, оновлення та реформування, а мета цих змін – підвищення гарантованої якості та ефективності професійного навчання, посилення зв'язку між актуальними й перспективними запитами життя країни, підготовка конкурентоспроможного, затребуваного фахівця, котрий здатен реалізовувати свій потенціал у нових соціально-економічних умовах, гнучко та мобільно реагувати на виклики інформаційного суспільства.

Документи та нормативно-правові акти, що визначають стратегічні

цілі розвитку Збройних Сил України, вимагають ефективності у професійній підготовці офіцерських кадрів. Від них вимагається не лише сформованості професійно необхідних умінь та навичок, а й уміння застосовувати фізичну силу, використовувати зброю, озброєння та техніку тощо. У першу чергу, надто важливим є високий рівень інформаційно-аналітичної компетентності, який забезпечить проведення якісного аналізу, ефективного планування діяльності, прийняття самостійних і нестандартних рішень з використання усіх методів, засобів, прийомів освітнього процесу.

Для формування відповідних сучасному рівню розвитку суспільства інформаційно-аналітичних компетентностей, спрямованих на активну практичну діяльність, потрібне ефективне застосування набутих знань і вмінь у професійній військовій сфері, володіння перспективними розробленими та впровадженими в навчання фахівців у галузі військової справи нових освітніх технологій, які спонукатимуть майбутнього офіцера до постійного самовдосконалення.

Аналіз досліджень і публікацій. Упродовж останніх років предметом уваги дослідників (В. Горовий, І. Захарова, О. Назначило, В. Омельченко, В. Ягупов та ін.) є окремі аспекти проблеми розвитку інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх фахівців. У сучасних освітніх галузях вітчизняні вчені Н. Гайсинюк, Н. Зінчук, І. Савченко та ін. обґрунтовують проблему формування інформаційно-аналітичної компетентності, визначення певних категорій,

понять, методологічних основ в даній сфері.

Дослідниками теоретично обґрунтовано концептуальні положення наукової теорії, термінологічну систему даного феномена. У контексті вивчення таких учених, як О.Абдуліна, О. Березюк, О. Дубасенюк, В. Краєвського, А. Маркова, О.Хуторського та ін. доведено важливу роль системного підходу до підготовки майбутніх спеціалістів; визначено роль компетентності для формування власної системи знань та вмінь більш продуктивно здійснювати професійну діяльність.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженнях О. Аксьонова, А. Зельницького, В. Моїсєєва, Г. П'янковського, М. Тарнавського, С.Тарасенко, І. Хорева подано інноваційні наукові розробки педагогічних аспектів військових кадрів. Л.Петренко вважає, що компетентність передбачає опанування людиною відповідної компетенції, яка містить особистісне ставлення до неї і предмет діяльності [1]. Крім того, результати проведеного аналізу щодо застосування понять "компетентність" та "компетенція" дають нам можливість зробити висновок, що українська освіта терміном "компетентність" оперує у значенні, запропонованому європейськими країнами, як здатністю успішно задовольняти індивідуальні і соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання.

Отже, компетентність – це не проста сума знань, умінь і навичок, а психосоціальна риса, яка надає тому, хто навчається, сил та впевненості у

власній успішності, можливості ефективно взаємодіяти з навколишнім середовищем [2; 3]. Але комплексного дослідження з питань формування інформаційно-аналітичної компетентності в майбутніх офіцерів на основі системного, міжпредметного, технологічного і компетентнісного підходів сьогодні немає: не обґрунтовано педагогічні умови формування інформаційно-аналітичної компетентності в майбутніх офіцерів, як і не розроблено методики її формування.

Відповідно до чинного стандарту майбутній офіцер повинен бути підготовлений до професійної, соціально-педагогічної, культурно-освітньої, організаційно-управлінської, фізкультурно-спортивної і спеціальної діяльності. Таким чином, він має володіти професійною компетентністю в цих видах діяльності, а інтегруючими компонентами у структурі його професійної компетентності, на наш погляд, виступає інформаційно-аналітична компетентність.

Розглянемо сутність понять "компетентність", "інформаційно-аналітична компетентність" у науковій літературі.

На переконання В. Варенка, компетентність – характеристика цілі, яка означає, що цілі освіти пов'язані із ситуаціями, які стосуються ринку праці, з актуальними потребами сьогодення. У сучасній вітчизняній педагогіці відомі кілька різних підходів, які лежать в основі підготовки фахівців [2].

Так, О. Березюк вважає, що володіння компетентністю повинно охоплювати здібності, підготовленість до виконання функціональних обов'язків та підхід до них (образ поведінки), які необхідні для провадження певного виду діяльності [1].

Л. Петренко наголошує, що термін "компетенція" логічно використовувати, характеризуючи коло повноважень, прав, обов'язків працівника, певні знання, вміння, навички з професійно значущими властивостями і якостями, які у своїй інтегративній сукупності і визначають його здатність до діяльності [1].

Словник професійної освіти за заг. ред. С. Гончаренко трактує компетентність (від лат. *competere* – відповідний, підхожий) як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: умінь аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію. На думку Дж. Раве-

на, компетентність "...необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі і включає вузькоспеціальні знання, особливі предметні навички, засоби мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Бути компетентним спеціалістом означає мати набір специфічних компетентностей різного рівня (бути здатним спостерігати, глибоко обізнаним у предметі, уміти самостійно ставити запитання, доводити власну думку, справлятися з міжособистісними конфліктами тощо)". До компетентностей автор відносить наявність у людини високого рівня ініціативності, здатності організовувати інших на досягнення поставленої мети, готовність оцінювати й аналізувати соціальні наслідки своїх дій [3, с. 186]. Л. Петренко розглядає інформаційно-аналітичну компетентність як системоутворювальний компонент управлінської, виробничої, освітньої, науково-виробничої, науково-дослідницької та інноваційної діяльності і суспільної практики [1].

Як вважає В. Ягупов, інформаційно-аналітична компетентність – це ставлення до інформації та критичне усвідомлення її цінності, інформаційно-аналітичні знання, навички, вміння, професійно важливі якості, особистий досвід у сфері пошуку, оцінювання, використання, збереження, аналізу, оформлення та передачі інформації за допомогою різних засобів, методів і форм інформаційно-аналітичної діяльності, що дозволяє оперативно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь у його формуванні [4].

Саме тому фундаментальність інформаційно-аналітичної компетентності є безсумнівною, оскільки ця якість є інтегральною характеристикою особистості майбутнього офіцера, що спрямована на вміння аналізувати інформацію з метою її використання в освітній та професійній діяльності; на розв'язання навчальних і професійних завдань методом аналізу в умовах неповної проінформованості; на вміння аналізувати власну освітню та професійну діяльність з метою підвищення її ефективності; на розуміння та усвідомлення відповідних питань освітньої і професійної діяльності через аналітичну діяльність.

До структури інформаційно-аналітичної компетентності в науковій літературі відносять аналітичні та

інформаційні вміння.

О. Постельжук вважає, що сформованість аналітичних умінь виступає одним із критеріїв педагогічного майстерності, бо з їх допомогою витягуються знання з практики. Саме через аналітичні вміння проявляється узагальнене вміння педагогічно мислити. Воно складається з низки часткових умінь: розчленовувати педагогічні явища на складові елементи (умови, причини, мотиви, стимули, засоби, форми, прояви тощо); осмислювати кожну частину у зв'язку з цілим і у взаємодії з провідними сторонами; знаходити в теорії навчання і виховання ідеї, висновки, закономірності, адекватні логіці розглянутого явища; правильно діагностувати педагогічне явище; знаходити основне педагогічне завдання (проблему) і способи його оптимального рішення.

На думку В. Варенка, інформаційні вміння – це вміння і навички роботи з друкованими джерелами і бібліографуванням, уміння здобувати інформацію з інших джерел, дидактично її перетворювати, тобто вміння інтерпретувати й адаптувати інформацію до завдань навчання і виховання [5].

Наведемо приклади деяких визначень інформаційно-аналітичних умінь. Зокрема, І. Муковський розглядає інформаційно-аналітичні вміння як здатність аналізувати різні підходи учасників навчального процесу, висувати та відстоювати власну точку зору стосовно певної проблеми. Окреслена позиція науковця не передбачає необхідних для професійно спрямованої діяльності вмінь: уміння працювати з інформаційними джерелами, дослідницькі вміння тощо [6].

Британський учений Е. де Боно розглядає інформаційно-аналітичні вміння як здатність аналізувати інформацію з позицій логіки та особистісно орієнтованого підходу, щоб застосувати отриману інформацію для стандартних та нестандартних ситуацій, питань та проблем. Усебічний та глибинний аналіз запропонованої нестандартної ситуації, на думку Е. де Боно, має на меті прийняття незалежних, виражених рішень на основі різнобічних продуманих аргументів. Така позиція не враховує особливостей застосування досліджуваної інформації у професійно спрямованій діяльності особистості. У сучасному суспільстві до професійно

значущих умінь належать інформаційно-аналітичні вміння, які розглядаємо як інтелектуальне новоутворення, що полягає у здатності знаходити, досліджувати, аналізувати потрібну інформацію та ефективно застосовувати її у власній професійно спрямованій діяльності. Серед характеристик інформаційно-аналітичних умінь найбільш професійно зорієнтованими є відкритість до нової інформації, нестандартні способи розв'язання поставлених завдань, здатність до формування власних ідей та обґрунтованого вибору на основі певної інформації, усебічного та глибинного її аналізу, спроможність до конструктивного діалогу завдяки всебічному аналізу наявних точок зору, спрямованість до самодіагностики у процесі формування власної системи знань. Інформаційно-аналітичні вміння особистості – це специфічний різновид інтелектуальної, розумової діяльності людини, у процесі якої внаслідок певного алгоритму послідовних дій з пошуку, накопичення, зберігання, обробки, аналізу первинної інформації утворюється нова, вторинна аналітична інформація у формі аналітичної довідки, звіту, огляду, прогнозу тощо.

К. Платонов вважає, що інформаційно-аналітичні вміння виконують такі важливі функції: управлінська – забезпечує інформацією всі етапи управлінської діяльності; діагностична – спрямована на отримання об'єктивних даних про ситуацію, що склалася, її діагностику; застерігаюча – виявляє проблеми, небезпеку, конфлікти, дозволяє їх уникнути; пізнавально-ментальна – сприяє зміні розуміння сутності явищ, ментальності управлінців.

Отже, інформаційно-аналітичні вміння зводяться до двох важливих чинників: по-перше, отримується результат, що виникає як підсумок пошуків оптимального рішення; по-друге, маємо також і непрямий результат – це зміна уяви про той об'єкт чи явище, який аналізувався.

Отже, на думку О. Сосніна, формування інформаційно-аналітичних умінь особистості можна розглядати як систему взаємопов'язаних елементів: соціального замовлення, мети, принципів, змісту, форм, методів, засобів, результату, а також педагогічних умов її реалізації [7]. Такий процес вміщує певні компоненти: цільовий, змістовий, діяльнісний, результативний. Реалізація методики

формування інформаційно-аналітичних умінь передбачає виокремлення етапів формування досліджуваних умінь. У з'ясуванні поняття "формування" у науковій літературі часто розглядається процес, який є динамічною системою і складається з частин (етапів), об'єднаних спільною метою.

Ураховуючи теоретичні та практичні дослідження, виокремлюємо такі основні етапи формування інформаційно-аналітичних умінь: інформаційно-теоретичний, процесуально-діяльнісний та аналітико-корекційний.

Метою першого – інформаційно-теоретичного етапу є формування мотивації до оволодіння інформаційно-аналітичними вміннями, актуалізація знань. На другому етапі – процесуально-діяльнісному йдеться про засвоєння загальних і професійно-методичних знань про зміст і форми інформаційно-аналітичної діяльності. Третій етап – аналітико-корекційний має за мету корекцію реалізації інформаційно-аналітичної діяльності.

У науковій літературі стосовно проблеми формування інформаційно-аналітичних умінь існують певні підходи: компетентнісний, особистісно-зорієнтований, комунікативний та діяльнісний. Компетентнісний підхід в освіті більшістю дослідників (І. Зимня, Г. Селевко, Б. Хасан, А. Хурторський та ін.) подається як комплексна орієнтація освіти на досягнення інтегрованого результату у професійній підготовці визначених суспільством ціннісних орієнтацій, досить високого рівня знань, умінь і навичок, обізнаності, досвіду, здібностей, готовності до життя та діяльності в різних професійних сферах.

І. Демешко розглядає особистісно зорієнтований підхід до навчання, який формується на основі гуманістичної психології А. Маслоу. Суть цього підходу з позиції того, кого навчають, на думку дослідниці, полягає в організації суб'єкт-суб'єктивної взаємодії; гарантуванні безпеки особистісного прояву; формуванні активності учня, його готовності до вирішення проблемних завдань; забезпеченні єдності зовнішніх і внутрішніх мотивацій учня; отриманні задоволення від розв'язання навчальних задач і завдань у співпраці з іншими учнями; забезпеченні умов для самооцінювання, саморегуляції та самоактуалізації особистості учня; зміні позиції педагога як передавача

та контролера знань на позицію фасилітатора (помічника, чия діяльність спрямована не на передачу знань, а на організацію діяльності учня).

За О. Березюк, С. Тарасенко комунікативний підхід орієнтований на організацію процесу навчання, адекватного процесу реального спілкування завдяки моделюванню основних закономірностей мовленнєвого спілкування [8]. Комунікативний підхід передбачає органічне поєднання свідомих і підсвідомих компонентів у процесі професійної підготовки, тобто засвоєння правил оперування професійними моделями відбувається одночасно з оволодінням їх комунікативною функцією [1].

Діяльнісний підхід передбачає зорієнтованість навчально-виховного процесу безпосередньо на особистість курсантів та потребує урахування індивідуальних особливостей. Його сутність полягає у персоналізації педагогічної взаємодії, яка передбачає відмову від рольових масок, адекватне включення особистісного досвіду (почуттів, емоцій, учинків) майбутніх офіцерів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, за умови комплексного психолого-педагогічного вивчення, цілісного теоретико-методологічного обґрунтування формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки ґрунтується на принципах комунікативної спрямованості, комплексного підходу, гуманізму, системності, індивідуального підходу тощо. Формування інформаційно-аналітичних умінь як необхідної складової фахової підготовки майбутніх офіцерів ми беремо за основу, убачаючи в ньому інтелектуальне новоутворення, що полягає у здатності знаходити, досліджувати, аналізувати потрібну інформацію та ефективно застосовувати її у власній професійній діяльності.

Виходячи з аналізу наукової літератури, під інформаційно-аналітичними компетенціями майбутнього офіцера ми будемо розуміти здатність аналізувати інформацію з позицій логіки та особистісно орієнтованого підходу, щоб застосувати отриману інформацію для стандартних і нестандартних ситуацій, питань та проблем. Основним структурним компонентом інформаційно-аналітичної компетентності є інформаційно-аналітичні вміння, які пояснюємо

як інтелектуальне новоутворення, що полягає у здатності знаходити, досліджувати, аналізувати потрібну інформацію та ефективно застосовувати її у власній професійно спрямованій діяльності.

Таким чином, професійна підготовка майбутнього офіцера залежить від сформованості інформаційно-аналітичних умінь як структурної одиниці інформаційно-аналітичної компетентності. Саме тому ми можемо зробити висновок, що науковими основами формування інформаційно-аналітичної компетентності є сукупність відображених ознак об'єктів, систем, явищ і процесів, виділеної з більш значного обсягу інформаційного матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Муковський І. Т., Міщенко А. Г., Шевченко М. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : Кондор, 2012. 224 с.

2. Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства : монографія. Київ : НБУВ, 2005. С. 211, 274–279.

3. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Москва : Когито-Центр, 2002. 396 с.

4. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

5. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. Київ: Університет "Україна", 2014. 417 с.

6. Муковський І. Т., Міщенко А. Г., Шевченко М. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : Кондор, 2012. 224 с

7. Соснін О. В. Національні інтереси в інформаційній сфері. Віче. 2011. № 9. С. 32–36

8. Березюк О. С. Системний підхід до формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 193–209.

9. Захарова І. В., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. для ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 336 с.

REFERENCES

1. Mukovskiy I. T., Mischenko A. G., Shevchenko M. M. Informatsiyno-analitichna diyalnist : navch. posib. Kiyiv : Kondor, 2012. 224 s.

2. Goroviy V. M. Osoblivosti rozvitku sotsialnih informatsiynih baz

suchasnogo ukrayinskogo suspilstva : monografiya. Kiyiv: NBUV, 2005. S. 211, 274–279.

3. Raven Dzh. Kompetentnost v sovremennom obschestve: vyiyavlenie, razvitie i realizatsiya. Moskva: Kogito-Tsentr, 2002. 396 s.

4. Yagupov V. V. Pedagogika: navch. posib. Kiyiv: Libid, 2002. 560 s.

5. Varenko V. M. informatsiyno-analitichna diyalnist: navch. posib. Kiyiv: Universitet "Ukrayina", 2014. 417 s.

6. Mukovskiy I. T., Mischenko A. G., Shevchenko M. M. Informatsiyno-analitichna diyalnist: navch. posib. Kiyiv : Kondor, 2012. 224 s

7. Sosnin O. V. Natsionalni interesi v informatsiyniy sferi. Viche. 2011. № 9. S. 32–36

8. Berezyuk O. S. Sistemniy pidhid do formuvannya polikulturnoyi kompetentnosti maybutnih fahivtsiv v suchasnomu osvitnomu prostori. Profesiyna pedagogichna osvita: sistemni doslidzhennya : monografiya. Zhitomir : Vid-vo ZhDu im. I. Franka, 2015. S. 193–209.

9. Zaharova I. V., Zaharova I. V., Filipova L. Ya. Osnovi informatsiyno-analitichnoyi diyalnosti : navch. posib. dlya VNZ. Kiyiv : Tsentr uchbovoyi literaturi, 2013. 336 s.

Стаття надійшла 25.04.2019 р.